

07 לילולי 2017

חשיבה מחדש על הרחוב במרחב הכפרי – סדנא למתכננים

מכללת אורנים, 06/07/17

סיכום הנושאים העיקריים שנדונו

הסדנא נועדה לבחון באופן ביקורתי ויצירתי את המודלים שהתקבעו לגבי צורת הרחוב בישובי המרחב הכפרי. להכיר בצרכים היחודיים של תושבים ושל משתמשים שונים בישוב הכפרי, תוך שאיפה לייצר רחוב התואם, מגדיר ותומך באורח החיים בכפר בהווה, ועונה על האתגרים העתידיים, שעיקרם גדילה וציפוף.

פיתוח הישובים הכפריים כיום נעשה לפי מודלים שהתקבעו לאורך השנים, ועל פניו יש כיום מעט חשיבה על המהות, על מה המבנה הפיזי אמור לשקף ולשרת בעת תכנון חדש. הצורך בחשיבה מחדש עולה ביתר שאת מול לחצי הפיתוח העומדים בפני המרחב הכפרי.

במסגרת הסדנא נערכה חשיבה בארבע תמות מרכזיות:

1. תכנון לטווח הרחוק: בהנחיית אדר' פרח פרח.

האתגר המשמעותי ביותר יהיה שימור איכויות המרחב הכפרי בסביבה מצטופפת.

קהילות נוטות לשמר את הקיים ולחשוש משינוי, אך כשמסתכלים כמה שנים קדימה, ברור שיצטרך להיות שינוי במבנה הפיזי של הישובים הכפריים, על מנת לאפשר המשך גידול אורגני בתוך השטח הנתון, בפרט מול הלחצים החיצוניים (כגון הכפלת האוכלוסיה במדינה עד 2050). הקו המנחה של ההתיישבות הכפרית בהקשר הזה צריך להיות ליזום ולתכנן את השינוי, אחרת במוקדם או במאוחר השינוי יכפה ע"י גורם חיצוני, שלא בהכרח (ומנסיון העבר – בהכרח לא) יכיר בצרכים השונים ובדקויות.

הקבוצה חשבה על מאפייני הבניה הכפרית, בחנה את הערכים העומדים בבסיס ההתיישבות הכפרית, ומגדירים את זהותה. בין הערכים שהזכרו היו ערבות הדדית, קשר לאדמה ועוד. אולם, נושא שלא עלה כמהותי להתיישבות הכפרית הוא הציפוף. מרווח פיזי גדול בין בתים, או חיים בבתים פרטיים אינם מרכיב הכרחי לזהות הכפרית.

מכאן, שניתן וצריך לחשוב על מודלים חליפיים לצורות הפיתוח המקובלות, המצופפים את מרכזי הישובים, אך בו זמנית משמרים את האיכות התכנונית והחברתית שמאפיינת אותנו. זהו נושא שצריך לתת עליו את הדעת בכל תכנון עתידי. למודלים של ציפוף עשוי להיות יתרון גם מבחינת מגוון צורות הדיור האפשריות ועלויותיהן, בניגוד למודלים הקיימים כיום המתאימים בעיקר למשפחות עם ילדים.

במסגרת הזמן הנתונה בסדנא לא הוצעו פתרונות קונקרטיים, אך הובהר כי חוסר היכולת לתת פתרונות מוחשיים לציפוף המרחב נובע מחשיבה תבניתית שהתקבעה בתהליכי תכנון באזורים הכפריים, ולא ממגבלות מהותיות.

מכשול משמעותי בפיתוח המרחב הכפרי שעלה בדיונים הוא זמינות השירותים לתושב והתלות בערים קרובות לקבלת שירותים בסיסיים, דבר שמקשה על התושבים ומחזק את התלות שלהם ברכב הפרטי. אחת הסיבות לכך היא הצפיפות היחסית הנמוכה, ופיתוח עתידי שיכלול ציפוף חייב לקחת בחשבון גם את הגדלת היצע השירותים בשלל תחומים לתושבים.

השאלה המרכזית לכן היא לא האם צריך לצפוף או לא, אלא עד כמה אנחנו יכולים לצפוף ועדיין לשמור על אופי הישובים הכפריים? וזוהי הסוגיה שכל מתכנן שעוסק בתחום חייב לנסות ולענות עליה בעתיד.

2. הדיקטטורה של המכונית: בהנחיית עפרי דגני ומילכה כרמל

קבוצה זו בחנה את מקום המכונית במרחב הציבורי, המצוי והרצוי. הנושאים מרכזיים שעלו הם השפעת התכנון התחבורתי על האופי הפיזי והחברתי של הרחוב הכפרי והישוב כולו, והקונפליקט בין התקנים הקיימים, המכתיבים רחובות ברוחב מסויים, מספרי חניות וכיוב', לבין פתרונות בני-קיימא.

"מה": נושאים הדורשים שינוי גישה

- יש צורך לסנכרן בין כל בעלי המקצוע בצוות התכנון והלקוחות בצורה ספירלית, לאורך כל תהליך התכנון, תוך שיתוף ציבור והטמעת צרכי הלקוחות. תיאום מוקדם בין המתכנן לבין יועץ התחבורה לאורך כל ההליך יאפשר פתרונות יצירתיים יותר.
- יש להבהיר לתושבים את היתרון הכלכלי של הפתרונות ה"ירוקים", בהפחתת עלויות לתושבים.

מועצה אזורית עמק יזרעאל ת.ד. 90000 עפולה 1812003 | טל' 04-6520111 | פקס 04-6520000

www.eyz.org.il | עמק יזרעאל

"איך": הצעות חליפיות למודלים התכנוניים הסטנדרטיים הרווחים כיום:

- הפרדה תכנונית בין כביש ראשי היקפי שיתוכן על פי תקן, לבין גישה לבתים בדרכים משולבות הגזלות פחות שטח, ומאפשר הכנסת יותר יחידות בתא שטח נתון. אל שבילי גישה כאלו פונים חזיתות הבתים, דבר המעודד מפגשים חברתיים.
- גישות תכנוניות אלטרנטיביות לנושא חניות רכבים – לדוגמה, חניות מרוכזות בכל קבצי בתים.
- התיחסות לכל המרחב התכנוני כמרחב קהילתי אחד, ללא הדיכוטומיה בין כביש לבית.
- ריבוי שימושים לתחום הדרך, כולל חילחול מים, עצים (כולל נטיעה בחזיתות הבתים כך שהצל יגיע גם למרחב הציבורי); גינה ציבורית לינארית, ניצול נתונים טבעיים – למשל שימור סלעים כתמיכה טבעית.
- התיחסות לתעסוקה בישוב, כמפתח לצמצום היוממות והפחתת הנסיעות.
- בהקשר זה, עלה נושא החלוקה למגרשים והצורך בחזרה לבניית שטיח עם קירות אפס בין הבתים, המאפשרת ציפוף המתחשב בטופוגרפיה.

3. **ניצול השפע:** בהנחיית אדר' ד"ר נעם אוסטרליץ

הקו המנחה של החשיבה בקבוצה היה "מה שלא מיצרים ממנו תועלת, הופך לנזק".

- אנו חיים בעולם של שפע, אך בתודעה של מחסור. שינוי התודעה הוא קריטי על מנת לשנות את ההתייחסות למשאבים העומדים לרשותנו בעת התכנון ובהמשך.
- החשיבה וצורות העבודה צריכות להיות מעגליות, ולא לינאריות. התכנון צריך להיות מעגלי, להתייחס לאקוסיסטם כולו, לכל מעגל החיים.
- תכנון ישוב, או הרחבת ישוב, צריך להתחיל מתכנון מקומות המפגש. בכל מקום כזה צריך להבטיח שהשפע יראה ויורגש. מתוך המרכז יתוכננו הבתים והדרכים אליהם.
- צריך לרתום את הברוקרטיה להעצמת השפע, למשל ע"י המחשת האבדן הכלכלי הכרוך בתכנון לינארי שבו משאבים משמשים פעם אחת בלבד.
- כבר בשלבים מוקדמים יש לתכנן את כלל התפוקות שיכולות להיות משטח נתון, ורק לאחר מכן להניח מבנים ודרכים בצורה שתממש את הפוטנציאל.
- הקבוצה העלתה את החשיבות הרבה של פעולות בשכונות קיימות, חדשות וותיקות, שלא תוכננו בהתאם לגישה שפורטה לעיל, ומתן פתרונות לשיפור כך שהשכונה תפיק יותר מהשפע ומ'הנכסים' שלה, שכיום הולך לאיבוד.

4. **מה מיצר קהילה:** אדריכלי נוף חצב יפה וטלי דינור.

- הקהילה הינה מרכיב יסודי ומשמעותי בהתיישבות הכפרית, ואכן רבים מהישובים נקראים "קהילתיים". אולם בפועל, רוב עקרונות התכנון "הקהילתיים" נזנחו במהלך השנים. קבוצת העבודה בחנה את הגורמים הפיזיים המיצרים קהילה, וכיצד תכנון נכון יכול לתמוך בה. נושא זה משיק לנושאים שנדונו בקבוצות האחרות, ובכלל זה:
- מה מיצר את תחושת הקהילתיות בישוב? מהם האלמנטים הפיזיים התומכים בכך?
 - מוקדים ישוביים: מהם מרכיביו? האם נכון לייצר מוקד אחד בישוב, או מספר מוקדים קטנים יותר בעלי זהויות שונות.
 - גודל הישובים: מהו מספר התושבים האופטימלי המאפשר קהילה, ומאיזה גודל ישוב רצוי לחשוב על יצירת מבנה המעודד תתי-קהילות.
 - מרחק פיזי ופרישת הישוב: עד כמה הליכתיות קריטית להוצרות קהילה, ומהם המרחקים הנכונים מהמוקדים.
 - מהם השירותים שצריכים להיות בתוך תחומי הקהילה.
 - מהו קשר הקהילה הכפרית לשטחים הפתוחים סביב הישוב וכיצד נראה גבול הישוב עם השטחים הפתוחים.

הקו המחבר את עבודת כל הקבוצות הוא הצורך בחשיבה מתכללת, המתחילה בחזון ובהגדרת איכות החיים הרצויה של האנשים שיחיו בישוב בטווח של שנים קדימה, ומתוכם פורטת את מרכיבי התכנון. חשיבה כזו מחייבת התייחסות לכל הבטי הפרויקט החל מהשלבים הראשונים, בצורה מעגלית ולא לינארית, תוך התייחסות לשינויים בסביבה, במחזור חיי הישוב והאנשים שבו ועוד. התושבים חייבים לקחת חלק פעיל בתהליך זה לכל אורכו.

אנו תקווה כי הסדנא מסמנת שינוי גישה בתכנון הישובים הכפריים, שתבוא מהשטח-הישובים עצמם, מהמתכננים ומהרגולטור.

מרכז המועצות האזוריות מוביל בימים אלו תהליך חשיבה בנושא. תוצרי הסדנא ישמשו בתהליך זה, ונשמח לעדכן אתכם בהתקדמותו.

לפרטים נוספים – יערה בן נחום yaarab@eyz.org.il